

גליון י"ז
פרשת יתרו תשפ"ג

באר ישקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דהסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

בגדר איסור לא תחמוד

דעת התוספות בבבא מציעא שלא תחמוד הוא בלא דמים ✦ דעת התוספות בסנהדרין ובבא קמא שאפילו כשנותן דמים עובר על לא תחמוד ✦ מחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם עובר באומר רוצה אני ✦ ביאור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בטעם שאין לוקח ✦ אופן ההפצה שעובר לדעת הרמב"ם ✦ דעת הרמב"ם שחמסן פסול לעדות מדרבנן וביאור דבריו ✦ ישוב הסתירה בדעת הרמב"ם ✦ ביאור החידושי הרי"מ שצריך שיהא איזה קנין אפילו קנין גזילה ✦ הערות הקובץ שיעורים בדעת התוספות שאינו עובר כשנותן דמים

נחלקו

הראשונים בכוונת התורה באיסור לאו 'לא תחמוד', באיזה אופן עובר על איסור זה. אם הכוונה כפשוטו של מקרא שהאיסור הוא עצם החמדה, שחומד חפצו של חבירו ומתאוה שיהיה דבר זה שלו, אף אם לא נטל את החפץ מיד חבירו. או שמא אינו עובר אלא כשעשה מעשה מחמת החמדה, דהיינו שהוציא את החפץ מיד חבירו. וגם לפי צד זה שהאיסור הוא רק בנטל מיד חבירו נחלקו, האם עובר

רק כשאינו נותן דמים וכעין איסור גזל, או שעובר אפילו כשנותן דמים, ונבאר דבריהם.

דעת התוספות בבבא מציעא שלא תחמוד הוא בלא דמים

הנה, בבבא מציעא (ה) אמרו בדין שומר חנם שטוען שהפקדון נגנב ממנו או נאבד, אך הוא רוצה לשלם ולא לישבע, שאין פוטרים אותו בלא שבועה כלל, אלא משביעים אותו שבועה שאינו ברשותו. ונתבאר שם הטעם שאין אומרים בזה 'מיגו דחשיד אממונא

חשיד אשבועתא' ולא נאמין לשבועתו, משום ש'מורה ואמר דמי קא ייבנא ליה', ואינו מחשיב דבר זה לאיסור מה שמחזיק הפקדון אצלו ואינו משיבו. והקשה רב אחא מדפתי 'הא קא עבר על לאו דלא תחמוד', ונאמר מיגו דחשיד על איסור לא תחמוד חשיד אשבועתא, ותירצו 'לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו'.

ויש לעיין בכוונת הגמרא, האם רק בני אדם חושבים כך, שאין איסור בלא תחמוד

פנינים

'לא תענה' בעדות על גוי

הכוונה גם לעכו"ם, וזה סותר מה שכתב בפרשת בא כנ"ל. וראה בבלי חמדה (יתרו אות ט) שהאריך בדברי רבינו בחיי. ובסוף דבריו רצה לומר שאולי לא נתכוון רבינו בחיי אלא לגר תושב, דהיינו שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ודווקא הוא בכלל 'רעך' ולא שאר עכו"ם. אך פשוט לשון רבינו בחיי אינה מורה כן. וצריך עיון.

שוב מצאתי דבר פלא בספר עטרת חכמים להברוך טעם (חלק השו"ת, ח"מ סי' יד), שהתכתב שם באריכות עם החתם סופר בכמה עניינים, ואחד מהם הוא בענין קנין שטר בגוי. ובסוף התשובה העתיק את תשובת החתם סופר אליו בענין זה, וכתב שם בתוך דבריו: 'ואני נבון אי עדות ישראל מועיל על עכו"ם, כי לא תענה ברעך כתיב, עכ"ל'.

מבואר מתוך ספיקו של החתם סופר, שעל הצד שכוונת 'ברעך' הוא דווקא לישראל ולא לעכו"ם, אם כן גם לא תועיל כלל עדות ישראל על עכו"ם. ומשמע שנקט החתם סופר, שכל דין נאמנות העדות שייך רק באופן שיש בזה האיסור שלא להעיד בשקר, ואם אין בו 'לא תענה' אין מועילה העדות כלל וכלל.

והדברים טעונים ביאור, מה ראה החתם סופר לקשר בין הדברים, שלכאורה יש לומר שאף אם איסור לא תענה לא שייך במעיד עדות שקר על עכו"ם, מכל מקום עצם עדות ישראל על הגוי ודאי מועילה, ומנין לנו לכרוך בין הנאמנות שהאמינה התורה לעדות לבין האיסור של לא תענה. ופשטות הדברים אינו כן, אלא אף אם אין איסור לא תענה, מכל מקום מועילה העדות. וכן מוכח לכאורה ממה שצריך למעט קטן מעדות מ'האנשים' וכנ"ל, אף שהקטן אינו מחויב במצוות, ואינו בכלל לא תענה, הרי ששייך עדות אף אם אין איסור לא תענה. והשם יאיר עינינו.

על כל פנים פשוט הדברים היא, ש'רעך' הכוונה דווקא לישראל ולא לעכו"ם, כמו בכל התורה כולה. ולכן המעיד עדות שקר על הגוי אינו עובר בלאו זה, ודלא כרבינו בחיי. וכן כתב המנחת חינוך (מצוה לו אות יב) בפשיטות.

רבינו בחיי (שמות כ, יג) כתב לחדש, שהטעם שהתורה (שם) נקטה הלשון לא תענה 'ברעך' ולא 'באחיך', משום שאיסור זה של עדות שקר הוא אפילו על העכו"ם, שאסור לישראל להעיד עדות שקר על עכו"ם. ואם היה כתוב 'אחיך' היה מתמעט עכו"ם, כפי שמצאנו (ראה רמב"ם הל' מלוה ולוה פ"ה ה"א) לענין ריבית, שדרשו 'לא תשיך לאחיך' (דברים כג, כ) - ולא לעכו"ם, וכן לענין השבת אבידה דרשו (בבא קמא ק"ג) 'לכל אבידת אחיך' (דברים כב, ג), שאבידת עכו"ם מותרת. מה שאין כן 'ברעך' כולל גם עכו"ם, וכמו שמצאנו במצרים (שמות יא, ב) 'וישאלו איש מאת רעהו, והכוונה למצריים'.

אולם דבריו מחדשים מאד, שהלא כידוע גם 'רעך' הוא מיעוט לעכו"ם, וכמו שמצאנו בבבא מציעא (פ): שדרשו 'בכרם רעך' (דברים כג, כה) - ולא בכרם נכרי. ואף רבינו בחיי עצמו בפסוק שצייין כאן 'וישאלו איש מאת רעהו', כתב שם בפירושו שרק שם הכוונה למצריים, אבל לאחר מתן תורה 'רעך' היינו ישראל דווקא, וזה לשונו: 'מה שהזכיר לשון 'רעהו' ו'רעותה', יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה, שהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל, יצאו כל האומות מן האחוה והריעות, ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד, שנקראו אחים ורעים למקום, הוא שכתוב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, עכ"ל. הרי לנו לכאורה סתירה בדברי רבינו בחיי, האם 'רעך' אחר מתן תורה הכוונה דווקא לישראל או גם לעכו"ם, ומזה נגזר הנידון האם איסור לא תענה הוא גם בעדות על עכו"ם או על ישראל בלבד.

ואין ליישב כוונת רבינו בחיי, שמה שכתב ש'ברעך' כולל גם עכו"ם, היינו דווקא בשעת מתן תורה, מאחר שעד אז עדיין היו בריעות עם הגוים, וזה הכונה ב'רעך', גם אלו שהיו 'רעך' עד עכשיו, והיינו עכו"ם. שכן הוא עצמו כותב כאן, שאם היה כתוב 'באחיך' היינו ממועטים את העכו"ם, הרי שבשעת עשרת הדברות כבר לא היו ישראל באחוה ובריעות עם הגוים. ובהכרח סובר רבינו בחיי ש'רעך' לעולם

בלא דמים, אבל באמת גם אם רוצה לתת דמים עובר על לא תחמוד, או שמא כך הוא הדין באמת, שכשרוצה לתת דמים אין בזה איסור לא תחמוד. ונחלקו בזה בעלי התוספות.

התוספות שם (ד"ה בלא) הקשו, שאם מדובר בלא דמים תיפוק ליה שעובר משום לא תגזול, ותירצו 'לעבור עליו בשני לאוין'. משמע מדברי התוספות אלו שפירשו את דברי הגמרא 'בלא דמי משמע להו', שכן הוא האמת, שאין עוברים על איסור לא תחמוד אלא כשאינו נותן דמים וכעין איסור גזל, אבל כשנותן דמים - אף אם נטל את החפץ מיד הבעלים בלא רצונו - אינו עובר על לא תחמוד^א. וכן מבואר מהמשך דבריהם שם, שבנותן דמים אינו אלא חמסן, ואינו נפסל לעדות ולשבועה מן התורה, אלא מדרבנן בלבד כשחצוף לחטוף מיד הבעלים. וכן פירשו **המהרש"א והמהר"ם שיף והנחלת דוד** (שם) בכוננתם.

לפי דעה זו יוצא, שכל שעובר על לא תחמוד עובר בוודאי גם על איסור גזל, שלא שייך איסור לא תחמוד בלא איסור לא תגזול, שכן כל חמדה גזל הוא, מאחר שנוטל חפץ מיד חבירו ואינו נותן דמים. אך על איסור לא תגזול אפשר שיעבור בלא שיעבור על איסור לא תחמוד, והיינו כשאינו גוזל מטעם חמדת החפץ, אלא שגזל מטעם אחר, כגון שמתכוון להזיק או לצער את חבירו, שבזה אין נוהג איסור לא תחמוד.

דעת התוספות בסנהדרין ובבא קמא שאפילו כשנותן דמים עובר על לא תחמוד אך במסכת סנהדרין (כה): כתבו התוספות (ד"ה מעיקרא) שני דרכים בענין זה. שמבואר שם בגמרא, שבתחילה לא פסלו חכמים את החמסנין לעדות, משום שסברו שאינו נפסל מדינא משום ד'דמי קא ייבי', אבל אחר כך 'כיון דחזו דקא חטפי, גזרו בהו רבנן'. והקשו התוספות, מדוע אינם פסולים מדאורייתא, והרי עוברים על איסור לא תחמוד. ותירצו בתירוץ הראשון, שלא תחמוד משמע שאינו נותן דמים, אבל בנותן דמים אין איסור לא תחמוד. ומה שאמרו בבבא מציעא 'בלא דמים משמע להו', אין הכוונה שהם טועים בזה, אלא שכן הוא האמת, ולכן החמסנין שנותנים דמים אינם פסולים אלא מדרבנן.

עוד תירצו התוספות, שמדובר בחמסנים שהיו מפיסים את בעל החפץ למכרו עד שנתרצה ואמר רוצה אני, ולכן אינם נפסלים מדאורייתא, שאין בזה איסור לא תחמוד, ולאחר זמן כשראו שהיו לוקחים את החפץ בעל כרחם של הבעלים ולא היו חוששים אם יתפייסו, פסלו אותם חכמים. ומוכח מדברי התוספות בתירוצם השני, שסוברים שאף כשנותן דמים עובר על איסור לא תחמוד, כל שנוטל ממנו בעל כרחו ואין הבעלים מתרצה למכרו, אבל כשאמר הבעלים רוצה אני אינו עובר על לא תחמוד.

גם בדברי התוספות בבבא קמא (סב. ד"ה חמסן) מבואר שאיסור לא תחמוד הוא גם כשנותן דמים, שכתבו שמן התורה אין חמסן פסול אלא כשאינו נותן דמים, אבל כשנותן דמים כשר אף אם לא אמר הבעלים רוצה אני ואף שעובר על איסור לא תחמוד. והיינו משום מה שמבואר בבבא מציעא דלא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו, ומאחר שאינם יודעים שיש איסור בזה אינם נפסלים לעדות אף שלפי האמת עברו על לא תחמוד^ב. וכן מבואר גם מדבריהם שם (ל: ד"ה וחכמים), עיין שם.

**מחלוקת הרמב"ם והראב"ד
אם עובר באומר רוצה אני**

הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה פ"א ה"ט) כתב בזה הלשון: 'כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו, או דבר שאפשר לו שיקנה ממנו, והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אף על פי שנתן לו דמים רבים, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר לא תחמוד. ואין לוקין על לאו זה, מפני שאין בו מעשה. ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנאמר (דברים ז, כה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, חימוד שיש בו מעשה'. וכן כתב בספר המצוות שלו (ל"ת רסה): 'הנה יתבאר לך, כי זה הלאו מזהיר מהערים עד שנקח לעצמנו הדבר שאנחנו חומדים אותו ממון אחינו, ואפילו לקנותו ולתת בו דמים רבים, הנה זה כולו מי שיעשהו עובר על לא תחמוד'.

לעדות, כין שהוא סבור שאין איסור בכך, ולפי זה קושיית התוספות היתה מדוע לא פסלוהו חכמים כמו שפסלו שאר גולנים. אך עיין **בנחלת דוד** (בבא מציעא שם) שמקשה עליו, שמדברי התוספות בסנהדרין מוכח שסוברים שאם יש איסור דאורייתא היה נפסל לעדות, ודלא כדברי התוספות בבבא קמא.

ראה **במהר"ם** (שם) מה שפירש בכוננת התוספות, ומדבריו משמע שנקט בדעתם שצד הדין יש איסור גם בדמים, ורק אנשים חושבים שאין איסור אלא בלא דמים. **ב**) ועיין **במהרש"א** בסנהדרין (שם) שנראה מדבריו שמפרש את דברי התוספות שם כדבריהם בבבא קמא, שאף במקום שעובר על איסור דאורייתא אין מוכרח שיפסל

א) שהיה מקום לפרש בכוננתם, שקושייתם היתה אין אפשר שאנשים חושבים שלא תחמוד היינו בלא דמים, והרי תיפוק ליה מלא תגזול, ועל זה תירצו שאנשים חושבים שלא תחמוד בא להוסיף עוד לאו כדי לעבור עליו בשני לאוין, אבל באמת מצד הדין יש איסור לא תחמוד גם כשנותן דמים. אך לשון התוספות משמע יותר שכן הוא הדין באמת. אולם

על אודות הבאר

מכתבים שהתקבלו במערכת

לכבוד המכון החשוב 'טעם התורה' להפצת תורתו של מורינו המאור הגדול לממשלת התורה הגאון האדיר רבי יעקב גרינוולד שליט"א.

יישר כח גדול על הגליונות הנפלאים עד מאד. ועל של עתה באתי, במה שהורחב טובא בגליון פרשת בא (גליון טו), בענין אוכל נפש ביו"ט שחל בשבת האם הותר מצד היו"ט, והובא שם להוכיח מדברי הגרעק"א (דרוש וחיידש מערכה ז) שאין איסור מצד יו"ט.

יש לציין לעוד מקום בחי' הגרעק"א שמוכח מדבריו כן, וכפי שהוכיח כן בספר היקר שמחת חיים (למור' הגאון הגדול רבי חיים ווייס שליט"א גב"ד ביתר, סי' ו), דהנה כתבו התוספות (שבת קנה. ד"ה למטה) שלכן כשנעץ יתד באילן ונתן עליו כלכלה למטה מ"י טפחים עירובו עירוב, אף שמוציא מכרמלית לרשות הרבים, דקאי כרבי הסובר שלא גזרו שבות בבין השמשות. והקשה רע"א, שא"כ אפילו אם לא נעץ יתד אלא משתמש באילן עצמו ג"כ יהא עירובו עירוב. ותיירץ שלכן צריך דווקא יתד כגון שחל יו"ט בערב שבת, שמתעם הוצאה מותר להוציא מכרמלית לרה"ר, אך להשתמש באילן אסור ממה נפשך, שהרי גם ביו"ט אסור ההשתמש באילן.

הרי לנו עוד מקור שלפי רע"א אף שנאסר בפועל מחמת שבת, מכל מקום איסור היו"ט הותר לאוכל נפש.

אולם החתם סופר שם חולק וסובר שאסור להוציא כהאי גוונא, שכיון שחל בשבת ומטעם שבת אסור להוציא וממילא לא שייך לומר מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך להתיר הוצאת העירוב. ונראה כוונתו, שעד כאן לא גזרו שבותים משום אוכל נפש כיון שהוא ספק שבת, והיינו אפילו לפי הצד

שבין השמשות הוא יום מכל מקום אסור שום יום טוב, שלא הותרה כשהוא ספק שבת.

הרי לנו שלפי החתם סופר כשנאסר בפועל מחמת שבת נאסר גם משום יום טוב.

שוב ראיתי בקובץ משנת המועדים (להגאון רבי איתמר גרבוו שליט"א, סי' לח) מה שהרחיב בענינים אלה, והביא עוד כמה נפקות בענין זה מהגאון האדיר רבי דב לנדא שליט"א, ונו"נ עוד בהרחבה מרובה בענין זה.

ביקרא דאורייתא ובכל חותמי ברכות והודאות

בנימין ראובן שליזינגר
[מול' גליון מן הבאר]

תשובת מו"ר שליט"א:

יש להעיר על מה שהוכיח מדברי רע"א, שאי משום הא היה מקום לדחות, שדווקא שם שמדובר בין השמשות שגם מצד שבת אינו אסור אלא מספק, לכן לא שייך לאסור ביו"ט מצד שבת שגם שבת עצמו אינו אסור אלא מספק, אבל בנידון שלפנינו שחל יו"ט בשבת עצמו, ומצד שבת ודאי אסור אוכל נפש, יתכן שבוה יש לאסור גם מצד יו"ט. אך כבר הוכחנו מדבריו במקום אחר שגם ביו"ט שחל בשבת אינו אסור אלא מצד שבת ולא מצד יו"ט.

אך מה שהביא מדברי החתם סופר הוא ראייה אלימתא לצד השני, שבמקום שאסור מצד שבת יש לאסור גם מצד יו"ט, שהרי קל וחומר הוא, שאף במקום שגם מצד שבת אינו אסור אלא מצד סופר החתם סופר שיש בזה איסור גם מצד יו"ט, כל שכן ביו"ט שחל בשבת עצמו, שמצד שבת אסור בודאי מלאכת אוכל נפש, שיש לאסור גם מצד יו"ט. (וראה בקובץ הערות סי' סט אות ח"ג, מה שכתב גנדר דבר האסור מצד ספק לענין עשה דחה לא תעשה ועוד, ומה שהביא בזה מרבו הגר"ח הלוי).

ומוכח מדבריו, שסובר שאפילו כשנתן דמים עובר על לא תחמוד, ולא זו בלבד אלא אפילו כשאמר המוכר רוצה אני גם כן עובר, שלא כדברי התוספות. שהרי הרמב"ם לא התנה בדבריו שזה רק בלא נתרצה המוכר, אלא אדרבה משמע מדבריו שאם הלוקח הפציר בו הרבה עד שנתנו לו המוכר מרצונו עובר בלא תחמוד.

אך הרמב"ם חולק על הרמב"ם. שהרמב"ם הוסיף וכתב 'ולא אמר רוצה אני', וכוונת דבריו היא בוודאי לחלוק, שדווקא כשלא אמר המוכר רוצה אני עובר על לא תחמוד, אבל כשנתרצה בעל החפץ למכור אינו עובר, וכתירוץ השני של התוספות בסנהדרין. אבל אין לומר שהרמב"ם בא לפרש דברי הרמב"ם שכוונתו דווקא בלא אמר רוצה אני, שכן מדברי הרמב"ם מוכח שאף בנתרצה בעל החפץ למכור עובר על לא תחמוד כמו שנתבאר.

והמגיד משנה מבאר שנחלקו במה שאמרו (בבא קמא סב. בבא בתרא מז.) 'תלוהו וזבין זביניה זביני' כל שאמר המוכר רוצה אני, ולכן סובר הרמב"ם שבאמר רוצה אני אי אפשר לומר שעבר על לאו, שהרי מקחו קיים, אך הרמב"ם סובר שלא תלוי זה בזה, וגם אם מקחו קיים שייך לומר שעבר על לאו במה שהפציר בו הרבה והכריחו למכור.

ביאור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בטעם שאין לוקח

עוד חולק הראב"ד על הרמב"ם שם, על מה שכתב שאין לוקחין על לא תחמוד משום שהוא לאו שאין בו מעשה: 'לא ראיתי דבר תמה גדול מזה, והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ'. שהרי הרמב"ם כתב שם שאינו עובר על החמדה בלבד עד שלקחו ממנו, ואם כן הלקיחה היא מעשה, ומדוע נחשב לאו שאין בו מעשה. והוסיף הראב"ד, שלא היה לו לרמב"ם לומר הטעם שאין מלקות משום שאין בו מעשה, אלא מטעם אחר משום שישנו בהשבה שחייב בתשלומין, וכמו איסור גזל שאין בו מלקות מטעם זה שישנו בהשבה.

וכתב המגיד משנה, שמחלוקת זו של הרמב"ם והראב"ד תלויה במחלוקתם הקודמת, אם עובר בלא תחמוד כשאמר הבעלים רוצה אני. שהראב"ד סובר שיש בו מעשה, הוא לשיטתו שסובר שאינו עובר בנתרצה למכור אלא דווקא בנטלו ממנו בעל כרחו, ולכן נחשב לאו שיש בו מעשה, שלדעתו עיקר האיסור הוא נטילת החפץ מיד הבעלים ולא החמדה בלבד, והוצרך לומר שאין בו מלקות מטעם שישנו בהשבה. אבל הרמב"ם מיושב לפי שיטתו שסובר שאף בנתרצה הבעלים למכור עובר הלוקח בלאו, ואם כן לדעתו אין שייך לומר שהחייב הוא על מעשה הנטילה, שהרי המוכר נתן לו החפץ מדעתו ואי אפשר לחייבו

על מעשה זה, אלא עיקר האיסור והחייב לדעתו הוא החמדה וההשתדלות לרצות את המוכר שיתן לו החפץ, ונטילת החפץ אינה אלא תנאי שרק כשהגיע לבסוף לידו עובר על מה שחמד והשתדל להשיגו, ולכן סובר הרמב"ם שנחשב לאו שאין בו מעשה.

לפי זה מובן גם, שלדעת הרמב"ם אי אפשר לומר כטעם הראב"ד שאינו לוקח משום שישנו בהשבה, שמאחר שהמכירה נעשית ברצון המוכר אין עליו חיוב השבה, שהמקח קיים אלא שנעשה באיסור.¹

אופן ההפצרה שעובר לדעת הרמב"ם

מלשון הרמב"ם 'והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים' יש לדייק, שאינו עובר אלא באופן שלא רצה המוכר מתחילה למכור ורק על ידי שהפציר בו נתרצה למכור, ואף שנתן לו הלוקח דמים רבים והרוויח בזה המוכר הרבה יותר משווי החפץ, מכל מקום עבר הלוקח על איסור לא תחמוד, אבל אם מיד בתחילה ביקש ממנו שימכרו לו בדמים רבים ונתרצה לו, אינו עובר בלאו, ואף על פי שבעל החפץ לא היה חפץ למכרו בשווי, ולא מכר לו אלא משום שנתן לו דמים רבים ומרוויח בזה הרבה, בכל זאת אינו עובר, שעיקר האיסור הוא ההפצרה.

ואם הפציר בו הרבה ואינו מתרצה למכור, עד שלסוף הבטיח לו דמים רבים ועל ידי זה נתרצה, והיה מתרצה אף מתחילה אם היה מבטיח לו דמים מרובים אלו, מכל מקום נראה שגם בזה עובר, מאחר שסוף כל סוף עכשיו הפציר בו הרבה, ולהרמב"ם עיקר האיסור הוא החמדה שבאה לידי הפצרה.

אמנם לא נתבאר בדברי הרמב"ם מהו שיעור ההפצרה, וממתי עובר על זה. ועיין בשו"ת **בצל החכמה** (ח"ג סי' מג אות ט, ובהשטות שבסוף הספר) שכתב, שהמבקש שני פעמים אינו בכלל הפצרה, עד שיבקש ממנו שלש פעמים, עיין שם שהביא ראיות לזה. ועיין שם (סי' מד) עוד, שמביא דברי רבינו יונה **בשערי תשובה** (שער ג אות מג), שמשמע שאם הוא אדם נכבד שיודע שלא ישיבו פניו ריקם, אסור אפילו בלא הפצרה.

דעת הרמב"ם שחמסן פסול לעדות מדרבנן וביאור דבריו

כאמור דעת הרמב"ם היא, שאף כשנתן דמים עובר על לא תחמוד. והנה בהלכות עדות (פ"י ה"ד) כתב הרמב"ם: 'זכן כל העובר על גזל של דבריהם, הרי הוא פסול מדבריהם. כיצד, החמסנים, והם הלוקחים קרקע או מטלטלין שלא ברצון הבעלים, אף על פי שנתנו הדמים, הרי אלו פסולים מדבריהם'. ומבואר בדבריו, שחמסן אינו פסול לעדות מן התורה אלא מדרבנן. והכסף משנה (שם) כתב, שמקור דברי הרמב"ם הוא מדברי הגמרא בסנהדרין,

שבברייתא שם מבואר 'הוסיפו עליהם הגזלנים והחמסנים', ומזה שלא הקשו שם על חמסנים 'דאורייתא הוא' כמו שהקשו על גזלנים, מוכח שפסולים רק מדרבנן.

עוד כתב הכסף משנה שם, שאף שבבבא מציעא (שם) משמע שרק לאנשים נראה שלא תחמוד הוא כשאינו נתן דמים אבל האמת אינה כן, ואם כן יאחמסן פסול מן התורה, צריך לומר שכוונת הגמרא אינה כן, אלא שכך הוא האמת, שאין עוברים על לא תחמוד אלא כשאינו נתן דמים, ואין זה טעות של אנשים. וכדברים אלו כתב גם הסמ"ע (סי' לד ס"ק לב) בפירושו דברי המחבר בשולחן ערוך שם (סעי' ג), שהעתיק דברי הרמב"ם שחמסנים פסולים מדרבנן.

ישוב הסתירה בדעת הרמב"ם

אולם הרבה אחרונים (לחם משנה שם: עצמות יוסף קידושין ב; ערוך לגר סנהדרין כה) תמחו על הכסף משנה, איך כתב בדעת הרמב"ם שסובר שלא תחמוד היינו בלא דמים, והרי הרמב"ם כתב בפירושו בהלכות גזילה, שאפילו כשנתן דמים עובר בלא תחמוד ואפילו בנתרצה הבעלים למכור וכנ"ל.²

יש מהאחרונים (בית שמואל אה"ע סי' כח ס"ק ב; תומים סי' לד ס"ק יג; מנחת חינוך מצוה לח אות ב) שכתבו ליישב דעת הרמב"ם, שלעולם עובר על לא תחמוד אף כשנתן דמים, אלא שבכל זאת אינו נפסל לעדות מן התורה, מאחר שאין ידוע לאנשים האיסור בזה, ורק מדרבנן פסולו. ומה שמשמע מהרמב"ם שאין זה אלא גזל מדבריהם, אין פירושו שאין בזה איסור מן התורה, אלא שאף שעובר על איסור דאורייתא מכל מקום אינו גזל מן התורה, ואין בזה חיוב השבה כמו בגזל, כיון שמקחו קיים, אלא שחמסנים עשאוהו כגזל, ונתנו עליו כל תורת דיני גזילה, וחייב להשיבו וממילא גם פסול לעדות כגזלן. עיין עוד בתומים שם.

ביאור החידושי הרי"מ שצריך שיהיה איזה קנין אפילו קנין גזילה

גם בחידושי הרי"מ (ח"מ סי' לד סעי' יג) כתב כיישוב האחרונים הנ"ל. אלא שעדיין הוקשה לו לשון הרמב"ם שכתב שהוא גזל מדבריהם, ומשמע מזה שמן התורה אין בזה שום איסור. וכתב ליישב, שלכאורה היה אפשר לומר שלדעת הרמב"ם הסובר שאינו עובר על החמדה בלבד עד שיקח את החפץ שחמד, ונלמד מלא תחמוד וגו' ולקחת לך כנ"ל, אם כן נלמד משם גם שאינו עובר על לקחת החפץ בעל כרחו של הבעלים אלא כשכופהו למכור עד שאומר הבעלים רוצה אני, שכן 'ולקחת' משמע שאינו מתחייב עד שלקחו, דהיינו באופן שחלה המכירה כגון בתלוה וזבין, אבל בלקיחה בעל כרחו שאין לו בזה קנין אין מתקיים 'ולקחת', שהלקיחה אינה כלום כל שלא קנאו, ואם כן אינו עובר בלא תחמוד.

<<<

(ד) והלחם משנה שם רצה ליישב דעת הרמב"ם, שאפשר שדווקא כשהפציר בו הרבה עד שמכר לו עובר אפילו באמר רוצה אני, אבל כשלא הפציר בו הרבה אלא רק חמד עובר באיסור לפני עור כשנתרצה למכור, מאחר שעל ידו עובר הלוקח באיסור לא תחמוד. ולכאורה היה אפשר

לומר שלדעת הרמב"ם אין שייך בזה איסור להמוכר, כיון שלדעתו עיקר האיסור הוא החמדה וההפצרה למכור, ומה שצריך שיקחו ממנו אינו אלא תנאי באיסור, ואם כן ודאי אין המוכר עובר, שהרי לא הוא גרם לו את הריצוי וההפצרה.

(ג) וראה במנחת חינוך (מצוה לח אות ג), מה שהאריך הרבה בדברי הרמב"ם והראב"ד שאין לוקחין על לאו דלא תחמוד. וראה עוד בשו"ת **בצל החכמה** (ח"ג סי' ג), שדן אם המוכר עובר באיסור לפני עור כשנתרצה למכור, מאחר שעל ידו עובר הלוקח באיסור לא תחמוד.

אך אי אפשר לומר כן, שהרי הרמב"ם כתב בפירושו (ה' גזילה ואבידה שם) שאם גזלו עובר בשלשה לאוין, ואחד מהם הוא לא תחמוד, מוכח שאף כשלא חלה המכירה עובר בלאו. לכן כתב שבהכרח יש לפרש דעת הרמב"ם, שסובר שאף כשלא חלה המכירה הרי זה בכלל 'ולקחת', והיינו משום שיש לו בו קניני גזילה להתחייב באונסין, וממילא הרי זה קנין. ולכן מטעם זה עובר אף כשאינו נותן דמים כלל או כשנותן דמים ולא נתרצה הבעלים למכור.

לפי ביאור זה יוצא, שאם חמד חפץ של פלוני ולבסוף נטלו ממנו שלא על דעת לגזול, כגון שסבר שהוא שלו, אינו עובר בלא תחמוד כל שלא נתרצה הבעלים למכור לו, שכן זה ודאי אינו בכלל 'ולקחת', שקנין גמור אין כאן כיון שלא מכרו לו, וגם קנין גזילה אין לו, לפי מה שפסק הש"ך (ח"מ סי' שמח ס"ק 1) שגזלן בשוגג אין לו קניני גזילה ואינו מתחייב באונסין.

לאור זה מובנים היטב דברי הרמב"ם, שכתב גבי חמסן שאין זה אלא גזל מדבריהם ולא מן התורה. שאף שהתורה נתכוונה

באיסור לא תחמוד לכלול גם חמסן שנותן דמים, מכל מקום מאחר שהוא אינו יודע שיש איסור בדבר ואינו מתכוין לגזול, ואילו היה יודע שיש איסור בדבר לא היה נוטלו, ממילא אין בזה איסור מן התורה, שמאחר שלא קנאו בקנין גזילה ולא בקנין גמור אין זה בכלל לא תחמוד. ומיושבים היטב שני פסקי הרמב"ם, שמה שכתב בהלכות גזילה שלא תחמוד נוהג אף בנותן דמים היינו בכפאו והכריחו למכור לו עד שאמר רוצה אני, אבל בהלכות עדות שמדבר בסתם חמסנים שנוטלים בעל כרחו של הבעלים, כתב שאין בזה איסור אלא מדרבנן והוא גזל מדבריהם¹.

הערות הקובץ שיעורים בדעת התוספות שאינו עובר כשנותן דמים

בעצם דעת התוספות בבבא מציעא שאין איסור לא תחמוד כשנותן דמים, כתב הקובץ שיעורים (בבא קמא אות א) שזה דווקא כשנותן הדמים לפני שנטל החפץ, אבל אם בתחילה לפני שנתן הדמים נטל החפץ, ודאי עובר אף כשהיה דעתו לשלם, שהרי גם גונב על מנת

לשלם כפל הוא בכלל גזילה כמבואר בבבא מציעא (אס):¹.

עוד נתקשה שם הקובץ שעורים בדין זה, איך אפשר לומר שבנותן דמים אינו עובר כלל לא בלא תגזול ולא בלא תחמוד, והרי כשנותן דמים בעל כרחו של המוכר אין במעשהו כלום, ולא קנה החפץ, וממילא גם הדמים שנתן להבעלים לא נקנו לו, ואם כן מדוע אינו עובר, הרי הוא כמי שלא נתן דמים שהוא גזל גמור, ואפילו על לא תגזול היה לו לעבור, ודברי התוספות חידוש גדול הם.

עוד כתב שם, שלפי דעת התוספות יש ליישב מה שהקשו התוספות בסוכה (ט.ד"ה הוא) למה לי קרא לפסול סוכה גזולה, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה. ולפי זה מיושב, ששייך גזילה שאין בה איסור, כגון כשנותן דמים, ואינו נפסל משום מצוה הבאה בעבירה, והוצרך קרא למעטו. אך כתב, שנראה שבאופן זה אין נחשב גזולה כלל אף על פי שאינה שלו, שמן התורה לא נחשב גזילה אלא כשאינו נותן דמים, ואם כן גם מהכתוב לא נתמעט².

גונב על מנת לשלם. וראה עוד מה שכתב בזה השלחן ערוך הרב (או"ח סי' תמ קונטרס אחרון ס"ק יא) לענין גזול על מנת לשלם, לחלק בין לא תגנוב ללא תחמוד, ומה שכתב לחדש בזה לחלק בין גונב מישראל או מגוי. ובעצם דין לא תחמוד בחימוד מגוי ראה מה שכתבנו בבאר יעקב (ח"ב ואתחנן).

ז) עוד יש להאריך הרבה בענין איסור זה של לא תחמוד, ובאיסור 'לא תתאוה', ובמה שביניהם, ובע"ה עוד חזון למועד.

ליישב דברי הרמב"ם כעין דברי החידושי הר"מ, אך הוא כתב שאין איסור לא תחמוד לדעת הרמב"ם אלא בקנאו קנין גמור, כגון בנתרצה המוכר או בגזלן וקנאו בשינוי מעשה. ולפי דבריו מה שכתב הרמב"ם שגולן עובר בשלשה לאוין היינו דוקא בקנאו בשינוי מעשה וכיוצא בזה. גם צריך לומר לפי דבריו, שהרמב"ם בהלכות גזילה מיידי רק באמר רוצה אני, ומלשון הרמב"ם לא משמע כן כמו שנתבאר.

1) וראה מה שכתבנו בזה בבאר יעקב (ח"ב, בראשית) בענין

ה) עיין שם בחידושי הר"ם מה שמאריך עוד בזה. וכתב שם לדחות את דברי התומים, שכתב שחמסן אינו חייב בהשבה מן התורה אלא מדרבנן, שאי אפשר לומר כן ממה נפשך, שאם אמר הבעלים רוצה אני הרי גם מדרבנן אינו חייב בהשבה, שכן תלוהו וזבין מקחו מקח, ולא נזכר בפוסקים שחכמים ביטלו דין זה וחייבוהו בהשבה, ואם לא אמר הבעלים רוצה אני חייב בהשבה גם מן התורה, שאין מקחו מקח ולא עשה כלום.

ועיין עוד בספר המקנה (קונטרס אחרון סי' כח) שכתב

♦ תמצית השיעור ♦

- עובר. ובאחרונים שאף שעובר לא נפסל מן התורה משום שאנשים אינם יודעים שאסור.
- חידושי הר"מ שכל שיש קנין אפילו קנין גזילה יש לא תחמוד, אבל בנטלו שלא על מנת לגזולו לא, ולכן חמסן כשר מן התורה לעדות.
- בקובץ שיעורים שגם לתוספות שאין לא תחמוד כשנותן דמים, אם נטל קודם ששילם עובר.
- קובץ שיעורים נתקשה איך אינו עובר כשנותן דמים, והרי מאחר שהוא בעל כרחו הרי לא קנה את הדמים כלל.

- במגיד משנה שתלוי במחלוקתם הנ"ל אם האיסור הוא החמדה או הנטילה בעל כרחו.
- אם רצה מיד למכור, אף שהיה משום שנתן הרבה דמים, גם לרמב"ם אינו עובר. אך כל שהפציר אף שנתרצה מחמת הוספת דמים עובר.
- בבצל החכמה ששיעור הפצרה שלש פעמים. וברבינו יונה שבאדם נכבד אסור גם בלא הפצרה.
- ברמב"ם שחמסן פסול לעדות רק מדרבנן. ובכסף משנה וסמ"ע משום שלא תחמוד רק כשאינו נותן דמים.
- צריך עיון שלרמב"ם גם באינו נותן דמים

- בבבא מציעא שאנשים חושבים שלא תחמוד היינו בלא דמים. ובתוספות שם משמע שכך האמת שכנותן דמים אינו עובר.
- בסנהדרין כתבו תוספות שני דרכים אם עובר כשנותן דמים, ובבבא קמא נקטו שהאיסור גם כשנותן דמים.
- גם לצד שעובר גם כשנותן דמים, אם מפייסו ונתרצה אינו עובר לתוספות.
- לרמב"ם גם בנתרצה. ולראב"ד עובר רק אם לא אמר רוצה אני. ובמגיד משנה שנחלקו אם לא תחמוד תלוי בכך שהמקח קיים.
- אין לוקין על לא תחמוד - לרמב"ם משום שאין בו מעשה, ולראב"ד משום שניתן להשבה.

מז"א טבא וגרא יאה

כוס של ברכה מוגשת בזאת לכבוד ידידינו הנכבדים והנעלים, נדיבי לב ורודפי חסד אוהבי תורה ולומדיה בכל לב ונפש ומאוד, שותפים נאמנים בהפצת תורתו של מורינו הגה"צ שליט"א ועומד לימינו תמיד הרה"ח ר' מאיר יעקב עהרנפעלד שליט"א ומחותנו הרה"ח ר' אהרן בערגער שליט"א

לרגל שמחת נישואי צאצאיהם שיחי

ברכה מיוחדת לסב החשוב ידידנו הנדיב הנעלה הרה"ח ר' בנימין הל"ל שליט"א - מחשובי אנ"ש במאנסי יצ"ו

יהי רצון שהזיווג יעלה יפה לבנין עדי עד, ויזכו לרוב נחת דקדושה מכל יוצאי הלציהם

וזכות התורה תעמוד להם בזה ובבא לכל מילי דמיטב, אמן.